

15 okt-18 november

WNF-tentoonstelling: Nieuwe natuur in Nederland

3 november

Park excursie door Sonsbeek en Zippendaal

Aanvang 13.30 uur. Kosten f 5,- p.p.; kinderen tot 12 jr.
f 2,50

10 november

Molenmeeldag

Aanvang 13.30 uur. Bakfestijn. Kosten f 5,- p.p. kind.

24 november

Fototentoonstelling Foto's van wedstrijd:
Gelderse natuur in beeld

(Voorwaarden deelname, zie elders in dit nummer)

1 december

Sinterklaas

Speculaas en kruidnoten bakken en knutselen.

Aanvang 13.30 uur. Kind. 5-12 jr. Kosten f 3,- per kind.
Aanmelden vóór 28 november.

Voor meer informatie: Bezoekerscentrum De Watermolen,
Zippendaalseweg 24a, 6814 CL Arnhem,
tel. 026 4450660.

Openingstijden: di t/m vrij 9.30 tot 16.30 uur,
za en zo 12.30 tot 16.30 uur.

Toegang gratis.

In De Watermolen zijn naast natuurboeken, diverse kaarten en
plattegronden van Gelderse gebieden te koop.

In verband met het grote aanbod zijn de programma's
van Sonsbeek Art & Design
en Wandelen met de boswachter deze keer verhuisd
naar pagina 15

Colofon

Uitgave:

Vereniging Vrienden van Sonsbeek

Redactie:

Leslie Leijenhorst

Rina Kraaijestein

Basis lay-out:

Kristian Kieft

Vormgeving:

Leslie Leijenhorst, Arnhem

Druk:

Datadruk: Arnhem

Foto's:

Gemeentearchief Arnhem

Medewerking:

Joop Morsink, Oosterbeek

Redactie-adres:

Onstweddestraat 5

6835 BW Arnhem

telefoon/fax: 026 3231904

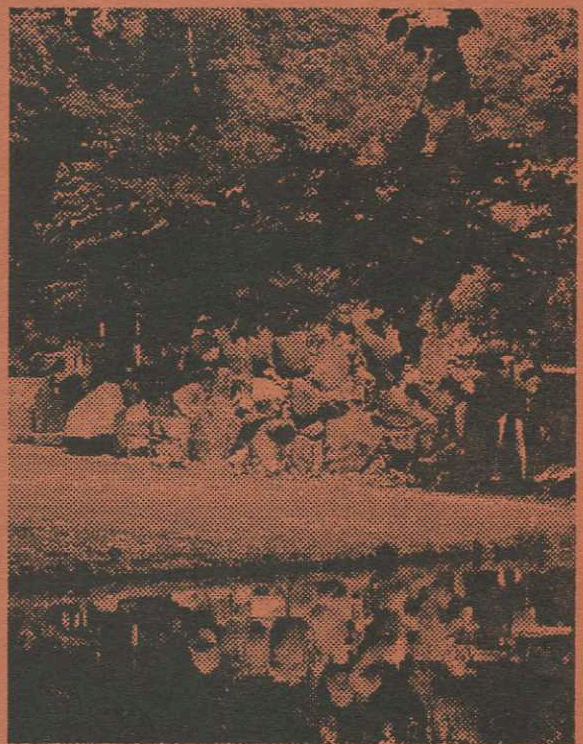
(bgg. tel.: 026 4425083, fax: 026 4423729, e-mail: lesliele@pi.net -

Leslie Leijenhorst)

Vrienden van Sonsbeek

Zippendaalseweg 24
6814 CL Arnhem
tel: 026-4450660

INFOBULLETIN

HERFST 1996

jaargang 8, nummer 2

IN DIT NUMMER

INTERVIEW

Sonsbeek staat op de monumentenlijst. Rina Kraaijestein sprak met Jan Wessels, die voor de gemeente Arnhem belast is met het monumentenbeleid.

SALVADOR DALI SUCCES

Hoewel de tentoonstellingen in de Witte Villa vooral gericht zijn op de verkoop, is het ook mogelijk ze uitsluitend voor uw plezier te bezoeken. Leslie Leijenhorst bekeek de werken van Salvador Dali.

1999 SONSBEEK 100 JAAR STADSPARK

Het feestjaar nadert langzaam maar zeker. De Vrienden worden op allerlei manieren bij de voorbereidingen betrokken

OP DE BANK

Leslie Leijenhorst nam plaats op de bank en sprak met de heer en mevrouw Alink die al ruim 35 jaar aan Sonsbeek wonen, en het park sinds hun jeugd kennen.

FEUILLETON:

BENNO DE MOLENAARSLEERLING

De aflevering in het vorige Infobulletin eindigde met het begin van een regenbui. Een bui die wekenlang aanhield. Het water in de Rijn stond de boeren die langs de rivier woonden al gauw - letterlijk en figuurlijk - tot de lippen.

WAT DEED DE GEMEENTE IN SONSBEEK?

De werkdienst van MOW is lang. Leslie wandelt regelmatig in Sonsbeek en beschreef wat hem opviel.

PROGRAMMA'S

Op de achterpagina vindt u, zoals gewoonlijk, het programma van De Watermolen. Die van Sonsbeek Art & Design en de wandelingen met de boswachter, Theo Beemsterboer, staan in verband met het grote aanbod op pagina 15.

INFOBULLETIN is een uitgave van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek. Het bulletin komt vier keer per jaar uit en wordt gratis toegezonden aan de leden. De Vereniging Vrienden van Sonsbeek is een klankbord voor de bezoekers van de monumentale parken en de gemeente Arnhem (de eigenares van het park). Ze stelt zich ten doel daadwerkelijk mee te werken aan de instandhouding en verfraaiing van de parken Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem. Het lidmaatschap voor particulieren bedraagt minimaal f 25,- per jaar en voor bedrijven minimaal f 100,-. Het secretariaatsadres: Zijpendaalseweg 24, 6814 CL ARNHEM, bankrekeningnr. ABN/AMRO 40 63 33 505.

JAN WESSELS: SONSBEEK IS EEN KUNSTWERK WAARVAN ELK ONDERDEEL BELANGRIJK IS

Jan Wessels begon vele jaren geleden bij de toenmalige dienst CRSJ als beleidsmedewerker voor kunstzaken. Na de ingrijpende reorganisatie van de gemeentelijke dienst is hij nu beleidsmedewerker voor de Monumentenzorg. Jan Wessels is kunsthistoricus.

Je bent belast met de monumentenzorg in Arnhem. Kun je in het kort omschrijven hoe de gemeente met haar monumenten omgaat?

Vorig jaar heb ik de Tweede Monumentennota geschreven. Die is in januari j.l. door de gemeenteraad vastgesteld. Daarin is het beleid beschreven. Maar daar heb je nu niet veel aan.

Monumentenbeleid in Arnhem wil zeggen: zorg voor het behoud van het cultuurhistorisch erfgoed, toegespitst op onroerende goederen (bouwwerken, beelden enz.) en in Sonsbeek om **aangelegd** erfgoed.

Een conserverende taak dus. Maar in tegenstelling tot musea en archieven hebben wij geen collectie. Ons bezit staat gewoon langs de straat.

Iemand heeft ooit gezegd: "Monumenten zijn het meest democratische erfgoed." Iedereen kan ze zien, iedereen maakt er gebruik van. Overheidsdiensten zijn vaak in monumentale gebouwen gehuisvest. Iedereen komt in zijn leven wel met een monument in aanraking.

Daarom willen we graag overleg over ons beleid. De monumentenzorg heeft raakpunten met bijvoorbeeld de ruimtelijke ordening en het cultuurhistorische toerisme.

We kunnen op ons gebied meer bereiken als er bij het stadsbestuur een bredere belangstelling voor is.

Bovendien hebben wij veel te bieden. Niet alleen aan kennis maar ook aan aandacht voor geschiedenis. De ontwikkelingsgeschiedenis van de stad, die weer sterk verbonden is met de persoonlijke geschiedenis van de mensen die in Arnhem woonden en hebben gewoond.

Zowel van het Vondelpark in Amsterdam als van Sonsbeek wordt gezegd, dat het het eerste stadspark op de monumentenlijst is. Hoe zit dat?

Er is een groot verschil tussen Sonsbeek en het Vondelpark. Het Vondelpark is als park aangelegd ter verfraaiing van de stad en als wandelgebied voor de Amsterdammers.

Sonsbeek is van oorsprong een buitenplaats. Het is lange tijd eigendom geweest van een kleine groep rijke mensen. Door overdracht is het tot stadspark geworden. Het landgoed Sonsbeek (en later ook Zijpendaal) is van functie veranderd, niet van hoedanigheid.

Wat is kenmerkend voor het monumentenbeleid voor Sonsbeek en Zijpendaal?

Dat de oorspronkelijke sfeer bewaard wordt. Sonsbeek is aangelegd in de Engelse landschapsstijl. Die stijl is ontstaan ten tijde van de romantiek in het begin van de 19e eeuw. In de landschapsstijl gaat het in de eerste plaats om de beleving van de wandelaar. Ze schiep

vooral illusies. Niet zozeer ruimtelijk maar meer als ervaring. Daarom maakt men van die doorkijkjes. Je ziet gebouwen en waterpartijen steeds weer vanuit een ander standpunt. Men bouwde zelfs ruïnes om een idee van ouderdom te scheppen: Ik, klein mens, ten opzichte van de eeuwigheid.

Kenmerkend voor een landgoed is, dat het is aangelegd rondom een groot gebouw, en bestaat uit paden-structuren, boomgroepen en veel exoten (RK: markante exotische bomen die vrij staan). Verder vinden we op een landgoed veel bijgebouwen zoals boerderijen, arbeidershuisjes, personeelwoningen. Groen, gebouwen en structuur vormen een ondeelbaar geheel. Tussen Engeland en Frankrijk zijn heftige polemieken gevoerd over waar de landschapsstijl is uitgevonden. Het is denkbaar dat ze in Frankrijk is ontstaan en door de Engelsen met veel zoveel succes is overgenomen dat we daardoor spreken over de **Engelse** landschapsstijl.

Op de Grote weide, midden in de stad, grazen koeien. Horen die daar thuis volgens de landschapsstijl?

Het ziet er pittoresk uit. Veel bezoekers van buiten de stad zijn dan ook ontroerd of verbaasd, dat ze midden in de stad, vlakbij het centrum, koeien in een wei zien lopen. De dieren zijn een onmisbaar element van een landgoed in de landschapsstijl. Daar horen agrarische bedrijven bij. Die koeien worden niet alleen gehouden voor hun melkproductie, maar dienen tevens als bewegende schaalementen. Een koe is vertrouwd. Als je een koe ziet, kun je ongeveer de grootte bepalen van het terrein waar ze lopen.

Om dezelfde reden is het chaletachtige huisje in de hertekamp kleiner dan een echt chalet. Het staat op een omhooglopend terrein, dat door het optisch bedrog van de schaalverkleining groter lijkt.

Tijdens de Algemene Bestuursvergadering zei je, dat je het betreurde dat er zoveel versnippering was in de aandacht voor Sonsbeek. Niet alleen hier in Arnhem maar ook landelijk. Wat bedoelde je daarmee?

Voor mij is Sonsbeek een kunstwerk, te vergelijken met een schilderij. Alleen het materiaal is anders. In plaats van doek, verf en een lijst, zijn hier steen, bomen, planten, hout en dieren samengevoegd tot een harmonische compositie. Daar wordt naar mijn mening te weinig de nadruk op gelegd.

Er zijn meerdere diensten verantwoordelijk voor de monumentale parken. MOW voor het groen, Stadsontwikkeling voor de bouwwerken. Maar wie is nu verantwoordelijk voor de bruggen? Die versnippering maakt het makkelijk het probleem te ontvluchten. Ook de Rijksdienst Monumentenzorg weet met dat vraagstuk geen raad. Dat betekent ook dat er geen subsidieregeling bestaat voor het park Sonsbeek. Dat maakt het voor hen makkelijk om te zeggen: er bestaat geen regeling dus krijgen jullie geen subsidie.

We zullen daarom bij ministerie en gemeentebestuur moeten aandringen op samenwerking.

Er is een groep die zich bezighoudt met het groen, er is een groep die zich bezighoudt met onroerend goed. En er zijn ook mensen die zich speciaal bezighouden met

vogeltjes. Ieder heeft zijn eigen ideaal en zijn eigen portemonnaie. Prachtig allemaal, maar uiteindelijk doen ze onrecht aan Sonsbeek te meer daar er weinig behoefte is aan overleg.

In een goed beheerd park zijn vogels. Die horen daar thuis. Daar verkeren de gebouwen, monumenten, bomen, planten en bruggen in een goede staat. Geen van die onderdelen mag ooit een beheerdoel op zich worden. Ze zijn alle belangrijk, en onverbreekelijk met elkaar verbonden. Sonsbeek kan alleen in zijn oude luister herrijzen als alle betrokkenen samenwerken. Het is geen specifiek Arnhemse probleem. Al hebben wij als Parkenstad er misschien het meeste mee te maken. Mijn ideaal is, dat er een landelijk samenwerkingsverband tussen gemeenten met vergelijkbare problemen ontstaat.

Is de Arnhemse bevolking wel voldoende doordrongen van het feit dat Sonsbeek en Zijpendaal monumenten zijn?

De meeste Arnhemmers weten dat Sonsbeek een monument is. Jammer genoeg verbinden de meesten daar geen consequenties aan.

Hoe bedoel je dat?

Dat zie je aan de manier waarop ze het park gebruiken. Ik erger me er aan als ik fietscrossers buiten de paden over hellingen zie scheuren. Ze beseffen waarschijnlijk niet hoeveel schade ze aanrichten. Ze maken de hellingen kapot waardoor er met regen en sneeuw teveel grond wegspoelt. Erosie is desastreus voor het park en moeilijk te bestrijden. Ook loslopende honden horen niet in het park thuis. En dan de rommel, die zomaar wordt neergegooid. Er moet veel te veel zwerfvuil worden opgeruimd.

Zijn er voor- en nadelen verbonden aan de monumentenstatus?

In ieder geval geen financiële voordelen. Maar het geeft wel aan dat het park in de categorie cultuurhistorisch kunstwerk thuishoort. Het is een park van nationaal belang en geen 'wat beter uitgevallen stadsgroen'. Het houdt ook verplichtingen in. De beheervisie is beoordeeld door Rijksmonumentenzorg. Dat gaf uiteraard geen problemen want de dienst was betrokken bij het opstellen van de visie. Ondanks dat was er toch een wettelijke toets. De gemeente Arnhem heeft overigens het recht tot toetsing. De minister treedt als adviseur op.

We moeten het complete 'kunstwerk' in standhouden. En als we dat goed doen, dan gaat het ook goed met de flora en de fauna. Er is wel een groot verschil met een schilderij. Dat moeten we bewaren in de staat waarin het gemaakt is. Dat kan met Sonsbeek niet. Ten eerste weten we niet hoe het er in het begin heeft uitgezien. Het idee dat de ontwerpers in gedachten hadden, ging uiteraard verder dan de beginfase. Bomen en struiken moesten groeien. Er kwamen gebouwen bij. Andere werden afgebroken of kregen een nieuwe bestemming. Maar er is zoveel over deze stijl geschreven en er zijn genoeg afbeeldingen van andere parken, om te weten aan welke eisen het landgoed uiteindelijk moest beantwoorden. Bovendien zijn er in binnen- en buitenland

heel wat landgoederen in de landschapstijl. Het is dus zeker mogelijk om het park zo te reconstrueren, dat het weer 'lijkt'.

Ik vroeg me af of tot welke categorie monumenten Sonsbeek behoort. Uit je antwoord heb ik begrepen dat het een cultuurhistorisch en geen natuurmonument is.

Inderdaad. Natuurmonument is een te beperkte aanduiding. De natuur is ondergeschikt aan het cultuurhistorisch belang.

Wat vind jij van stormhout. Moet dat blijven liggen of worden opgeruimd?

Als er een enkele boom in het bosgedeelte blijft liggen, vind ik dat niet erg. Maar in het parkgedeelte moet het worden opgeruimd. Het argument, dat het zo goed was voor beestjes en vogels, geldt voor mij niet. Hoewel... Bij het paviljoen staat een dode boom. Daar huizen heel veel vleermuizen in. Dat ding is zo mooi, die mag van mij wel blijven staan. Dat is een dilemma.

Mogen er wel nieuwe elementen in het park komen?

Jazeker. En die komen er ook. Kleine waterwerken, het gebouwtje achter de Witte Villa. Dat moet wel kunnen mits het algemene beeld niet wordt geschaad. Wij Arnhemmers maken min of meer gedachtenloos gebruik van de parken. Je ontmoet er je bekenden en eigenlijk vinden we het gewoon dat er zo'n prachtig gebied ligt. Het jubileum kunnen we gebruiken om de echte waarde weer eens naar voren brengen.

Hoe stond jij tegenover het idee om het World Liberty Concert in Sonsbeek te houden?

Niet afwijzend. In het verleden heeft het park wel meer grote evenementen doorstaan. Begin jaren tachtig is er een vliegshow geweest. Toen stond de Grote Weide ook vol met mensen.

Het concert had voor de stad Arnhem natuurlijk promotionele waarde. We hadden wel de garantie moeten hebben dat schade hersteld zou worden. Zonder dat was het ook voor mij onbespreekbaar geweest. Uiteindelijk was alle commotie gelukkig niet nodig.

De concerten op de Ronde Weide moeten we wel handhaven. Die hebben een prima functie, die volkomen bij het park past.

Een element dat naar mijn mening niet in het park thuishoort, is het Chinese restaurant in het Paviljoen. Er gaat niets van uit, en het voegt niets waardevols aan het park toe.

Heb je nog wensen?

Ja, samenwerking bij het jubileum. Iedereen is weer in zijn eigen straatje bezig. MOW voor het groen, Rijksmonumentenzorg voor de bouwwerken, anderen voor de beestjes. Daarom ben ik wel blij met de Stichting. Als de coördinatie goed verloopt, kan het niet anders of we zullen met elkaar dat ene grote doel na streven: herstel en behoud van een kunstwerk dat de naam van nationaal monument ten volle verdient.

Dalí-tentoonstelling met succes afgesloten

Twee weken geleden liep de grote zomerexpositie over Salvador Dalí in Sonsbeek Art & Design af. Er waren ruim driehonderd werken tentoongesteld. Er was vooral grafisch werk te zien. Sonsbeek Art & Design kijkt terug op een geslaagde tentoonstelling.

De Spaanse schilder Dalí werd vooral bekend om zijn surrealistische stijl. De in 1904 in Figueras (Catalonië) geboren kunstenaar was zeer veelzijdig. Hij was schilder, beeldhouwer, tekenaar, illustrator, ontwerper en dichter. En samen met Buñuel cineast. Hoe verdeeld de meningen over zijn werk ook waren, zijn werk blijft intrigeren. De een vindt hem een genie, de ander een geldzuchtige, naar makkelijke en goedkope propaganda en spektakel, zoekende kunstenaar. Als surrealist ontkende hij de werkelijkheid die werd waargenomen door het verstand. Dalí werkte met onbewuste, verstrooide herinneringen. Hij maakte er beeldraadsels van die steeds gekker en vreemder worden. De kunstenaar probeerde de controle die zijn verstand bij zijn werk uitoefende uit te schakelen. Soms deed hij dit door het gebruik van geestverruimende middelen. Net als andere surrealistische kunstenaars. Als Dalí sterft in 1989 laat hij per testament zijn hele vermogen na aan het Spaanse Staat. Zijn werk is nu te zien in een schitterend mausoleum-museum-theater in zijn geboorteplaats in Noordoost-Spanje.

De expositie bood een uitgebreide kennismaking met zijn veelzijdige grafische werk. Fascinerend was onder meer Don Quichotte uit 1957. Hierbij werkte Dalí voor het eerst met de techniek van de lithografie. Hij vulde slakkehuizen met inkt en gooide die tegen de lithosteen. Rond de plaatsen van inslag 'bouwde' hij voorstellingen die puur door het toeval waren geïnspireerd. Verder was er werk uit 'Les Hippies' aanwezig. Dalí identificeerde zich erg met de stroming van de hippies vanwege hun creativiteit. In 'La Vida es sueño' (Het leven is een droom) uit 1975 baseert hij zich op een klassiek toneelstuk uit de 17e eeuw van Calderon de La Barca. Thema van dit werk is: "Deze bedriegelijke wereld wordt noch door de waarheid, noch door de leugen beheerst". Een thema dat Dalí intrigeerde. Uit diezelfde periode stamt ook Dix Recettes d'immortalité, een boek waarvoor Dalí zowel teksten als illustraties maakte. Dit boek was zijn eerste 'livre d'objet', een boek als kunstwerk. Dalí geeft zijn eigen visie op de onsterfelijkheid. Dalí illustreerde gedurende zijn hele leven meer dan 100 boeken, variërend van literaire tot historische werken.

Na de World Press Photo 1996-tentoonstelling, afgelopen voorjaar, was ook dit weer een expositie van formaat waarmee het kunstcentrum steeds meer een koers weet te kiezen die ook voor een groter publiek aantrekkelijk wordt. Ook voor de nabije toekomst staan interessante publiekstrekkingen op het programma. Annette Geervliet van Sonsbeek Art & Design meldt desgevraagd: "We streven naar grotere exposities die langer lopen. Volgend jaar hebben we bijvoorbeeld Cristo." We houden u op de hoogte.

LL

100 jaar Sonsbeek

Het heeft wat voeten in de aarde gehad maar uiteindelijk is toch de Stichting 1999 Sonsbeek 100 jaar opgericht. Onze vereniging wordt in het Stichtingbestuur vertegenwoordigd door Jan Vierdag, dat op zijn beurt in ons bestuur vertegenwoordigd wordt door Antonie de Jong, die jarenlang onze verbindingsman was met de dienst MOW.

Fondsenwerving

Tijdens de Algemene Bestuursvergadering op 23 september j.l. zette stichtingssecretaris Herman Hofman uiteen, wat de taken van de Stichting zullen zijn. Allereerst fondsen verwerven voor het volledig herstel van het park. Verder zullen er voor 1999 diverse activiteiten en festiviteiten moeten worden georganiseerd. Ten derde, en dat is zeker niet de minst belangrijke taak: coördineren van de diverse initiatieven.

Samenwerking

Toen eenmaal bekend werd dat Sonsbeek binnenkort 100 jaar eigendom is van de gemeente, zijn veel mensen, bedrijven en organisaties gaan nadenken, wat zij aan de feestviering zouden kunnen bijdragen. Het zal duidelijk zijn, dat op die manier veel zaken dubbel worden gedaan, andere helemaal niet en dat sommige activiteiten elkaar mogelijk zullen tegenwerken. De Stichting wil graag weten welke plannen er zijn. Ze kan dan personen en groepen met gelijke plannen samenbrengen, zodat er geen energie verloren gaat. Ook ideeën en voorstellen zijn van harte welkom.

Vrienden overal bij betrokken

Onze vereniging zal zoveel mogelijk worden betrokken bij alle activiteiten. Niet alleen vanwege onze doelstelling (daadwerkelijk bijdragen aan instandhouding en verfraaiing van de parken) maar ook omdat wij met het Dialoogdebat van 14 februari j.l. de aanzet hebben gegeven tot de feestviering.

Fraai gedenkboek

Ter gelegenheid van het jubileum zal een fraai gedenkboek worden uitgegeven waaraan diverse schrijvers van naam zullen medewerken. Rina Kraaijestein, redactielid van het Infobulletin, vertegenwoordigt de Vrienden in de redactie van de jubileumuitgave.

De Stichting zetelt in de Witte Villa, Tellegenlaan 3, 6814 BT Arnhem. Daar kunt u ook voorstellen en ideeën voor de toekomst van het park of voor de viering van het jubileum kwijt.

RK

Uitbreiding redactie gezocht

Door de taakverschuiving die sinds vorig nummer binnen het bulletin plaatsvond, is de redactie nog altijd op zoek naar uitbreiding. Uitbreiding kan zowel de vorm hebben van een nieuw, vast redactielid als in de vorm van redactionele bijdragen op incidentele basis. We zoeken naar iemand die niet alleen wil schrijven, maar vooral die met creatieve ideeën komt om ons bulletin nog leesbaarder en actueler te maken. Als u interesse heeft, bel, schrijf of fax dan even naar het redactieadres. Een e-mailtje naar het adres van de vormgever mag ook. Kinderen die een leuke bijdrage denken te hebben, worden ook van harte uitgenodigd hun bijdragen in te sturen. Zo nodig bewerkt de redactie het ingezonden stuk.

LL

FOTOTENTOONSTELLING GELDERSE NATUUR IN BEELD

Vanaf 24 november a.s. is in De Watermolen de fototentoonstelling Gelderse natuur in Beeld te zien. De foto's van deze tentoonstelling zijn afkomstig van een fotowedstrijd voor amateurfotografen die de Stichting Het Geldersch Landschap organiseert in samenwerking met Combi Drent Foto Video Audio.

De mogelijkheden om de Gelderse natuur in beeld te brengen zijn schier onbegrensd. Van vlinders, vogels en bloemen tot schilderachtige taferelen zoals een eeuwenoud boerderijtje, een mistig polderlandschap of een statig beukenbos.

De uiterste inzenddatum is 1 november. Op 8 december wordt de winnaar bekend gemaakt.

Informatie bij: Het Gelders Landschap, Zijpendaalseweg 44, 6814 CL ARNHEM
(overgenomen uit het Watermolennieuws, oktober 1996)

OP DE BANK

IN DE RUBRIEK OP DE BANK LATEN WE ELKE KEER EEN ANDERE MIN OF MEER BEKENDE ARNHEMMEER SYMBOLISCH PLAATSNEMEN OP DE DOOR DE VRIENDEN AAN HET PARK GESCHONKEN BANK. DEZE KEER PRAAT LESLIE LEIJENHORST MET TWEE ARNHEMMERS: DE HEER EN MEVROUW ALINK-BLANKENSPoor. ZE WONEN AL RUIM 35 JAAR AAN DE APEL-DOORNSEWEG MET ZICHT OP DE GROTE WEIDE.

Hoe belangrijk zijn park Sonsbeek en de andere monumentale parken voor u?

"Het park is voor ons niet meer weg te denken. Je kunt er zo makkelijk naar toe. Even oversteken en je bent er. We zijn er mee opgegroeid. Toen we klein waren hebben we er gespeeld. Op zomerse dagen gingen we pootje baden en bootje varen in de vijver. Later, toen er bij het paviljoen nog een echte theeschenkerij was, gingen we er heen om iets te drinken en te dansen. Bij de theeschenkerij speelde vroeger een orkestje op zondag. Sinds de komst van het Chinese restaurant is de gezelligheid van vroeger verdwenen. Dat missen we wel een beetje."

** Was de aanwezigheid van de parken voor u van doorslaggevend aard om dit huis (in de omgeving van de parken) te kopen of in deze buurt te gaan wonen?*

"Ja, het is een prachtig punt. Zo'n park is toch iets heel bijzonders. Mijn man heeft hier al voor de oorlog gewoond. Hij woonde eerst hiernaast op de bovenetage. Later hebben we hier boven gewoond, nu wonen we beneden. We willen hier niet meer weg. Ik zou niet meer een straat kunnen wonen."

** Wat vindt u de mooiste of leukste plek in de monumentale parken en waarom?*

"Tja, dat is moeilijk. Dat je 's ochtends wakker wordt, naar buiten kijkt en dan de koeien in de wei ziet grazen, terwijl je bijna midden in de stad woont. Verder de Waterval, de Apostelenberg aan de Apeldoornseweg, en de Hertenkamp. Als kind gingen we naar de Hertenkamp, later met de kinderen en nu met de kleinkinderen. In Gulden Bodem het Gravinnebos en die twee prachtige tamme kastanjabomen. En Zijpendaal is op z'n mooist wanneer de rhododendrons bloeien."

** Hoe vaak komt u in het park, de parken?*

"We komen vooral in Sonsbeek. Toch gauw twee tot drie keer per week." Mevrouw Alink, inmiddels al in de zeventig trimt er nog altijd met wat oudere dames, een keer per week. Haar man laat er de hond uit, en geeft wel eens groen aan de herten."

** Als u iets in het park zou mogen veranderen. Wat zou u dan doen veranderen?*

"Direct de Zwanenbrug restaureren. Dat is één bonk roest. Verder mag er best wat aan verschillende paden worden gedaan. Ook laat men het onkruid langs het hek aan de Sonsbeekweg vaak te hoog groeien. Dat is geen gezicht." De heer Alink voegt er aan toe dat het struweel langs het pad tegenover het gebouw van de Heidemij steeds dichter wordt. Vroeger had je veel meer doorkijk. En de oversteek bij de Teerplaats zou wat fraaier mogen worden."

(LL: Alsof de vader de wens van de gedachte is, want aan een aantal van deze zaken wordt de komende tijd hard gewerkt.)

** Bent u lid van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek?*

"Ja, al weer enkele jaren. Je hebt ons zelf lid gemaakt!"

BENNO, LEERLING OP DE ST. AGNIETEN BEGIJNEN-WATERMOLEN IN HET DAL VAN DE JANSBEEK

door Joop Morsink

Hoofdstuk 5

HOOGWATER

De maaiers gaan naar huis. De droppels worden een bui, die verandert in een stortregen. Wekenlang valt het water met bakken uit de hemel. Al gauw staat het water in de Rijn hoger dan normaal en het blijft maar stijgen. Arent Borger voelt zich niet op zijn gemak. Hij hoopt dat het water de boerderij niet zal bereiken. Maar zijn wens gaat niet in vervulling. Als hij een paar dagen later, vroeg in de ochtend naar de deel gaat, staat een gedeelte van de lemen vloer onder water. Tot haar schrik ziet Liesbeth zijn vrouw, als ze door de gordijnen van de bedstee kijkt, dat er water onder de keukendeur over de tegelvloer stroomt. Vlug zet ze de kinderen, die van de zolder naar beneden komen op de keukentafel. Al gauw staat de hele keukenvloer blank. De kinderen worden bang als ze zien dat het water blijft binnenstromen. Liesbeth brengt ze gauw naar boven en stopt ze weer in bed. Dan zet ze alles wat kan bewegen zoveel mogelijk vast. Ingelijste prenten en geborduurde merklappen legt ze bovenop het hoge kabinet, samen met de klok en andere kwetsbare, en voor haar en Arent kostbare zaken. Met de hulp van een buurmeisje brengt ze kleding, matrassen, dekbedden, kussens, rollen linnen en katoen naar boven. Alle etenswaar uit de keuken wordt op de zolder in veiligheid gebracht.

De kippen zitten angstig op de bovenste stokken in het hok. Ze pikken Liesbeth als die ze naar de hooizolder wil brengen. De haan gaat uit zichzelf de kippen achterna. Gelukkig staat de stal nog droog. Maar de koe laat zich niet melken. Ze is te onrustig.

Dagenlang zit de familie Borger al op de zolder. Het eten is op en er is ook nauwelijks nog wat te drinken. De kinderen jengelen van honger, dorst en verveling. Iedere dag kijken ze hoopvol naar buiten of het water al is gezakt. De boerderijen en landarbeidershuisjes die langs de Klingelbeekseweg staan lijken uitgestorven. Niemand vertoont zich. En het blijft maar regenen. Het is nu al weer twee dagen geleden, dat Dorus en Michiel kans gezien hebben hen te bereiken. Zwager Naberman heeft hen naar de boerderij gestuurd met water, brood en spek. Ze beloofden de andere dag terug te komen, maar ze kwamen niet.

Het enige dat ze de kinderen konden geven, waren de drie eieren, die de kippen hebben gelegd.

Eindelijk, op een goede morgen zegt Arent: 'Ik geloof dat het water zakt. Het is niet veel maar het zakt'. De andere dag zien ze dat het water weer wat lager staat. Ze halen opgelucht adem. Er komt een boot met twee mannen langs gevaren. De stroming drijft hem tegen de boerderij. De kinderen juichen. De mannen brengen brood en water. Als de Rijn weer terug is in zijn bed

ding, blijkt hoe groot de schade is. Huisjes zijn door het water vernield, vee verdrongen, bomen ontworteld, struiken weggespoeld, en alles is overdekt met een dikke laag slib. De huizen zijn doortrokken van water. De keuken bij Liesbeth en Arent staat vol donkere rook van het natte hout, dat eerst niet wil branden. Maar na enige tijd verschijnen de eerste heldere vlammen. Wekenlang brandt het vuur dag en nacht in de boerderij. Het water loopt in straaltjes van de muren. Het deert de bewoners niet. De angst is voorbij. Vol goede moed hangen ze de kleren weer in kast, zetten de klok weer op zijn plaats. Prenten en merklappen komen weer aan de muur. De olielamp hangt weer boven de ronde keukentafel. Zijn vertrouwde schijnsel geeft ze weer een gevoel van veiligheid. Het zal nog weken duren voor al het vocht verdreven is. Maar ze hebben een dak boven hun hoofd en een bedstee om in te slapen. Misschien gaat de zon wel schijnen en de wind waaien waardoor alles wat gauwer droog wordt. De stank van modder en water zal nog lang in de boerderij blijven hangen. Maar het deert Liesbeth niet. Het geeft een tevreden gevoel weer zover op streek te zijn.

HERINNERING AAN DE PAPIERMOLEN

Al het maaiwerk is tevergeefs geweest. Het gras is met het hoge water in de rivier gespoeld. Benno heeft veel medelijden met de slachtoffers van het hoge water. Toch denkt hij met spijt aan al het werk dat voor niets is gedaan. En aan de moeite die het hem heeft gekost om te leren de zeis te haren. Met eindeloos geduld heeft hij het zeisblad met de hamer uitgeklopt tot het dun en haarscherp was. Wie weet of hij ooit weer de kans krijgt om die vaardigheid nog eens te gebruiken. Intussen zit het werk in de papiermolen er op, en is hij weer terug op de korenmolen. Benno kan bijna nog de pijn in zijn armspieren voelen van het werk op de droogzolder.

Samen met Adriana, de dochter van Naberman, moest hij de tere natte vellen ophangen, zodat ze konden drogen. 'Ik zal het je voordoen', had Michiel gezegd, 'het is heel eenvoudig', en hij pakte een T-vormige houten vork en legde het vel op het dwarshout. Met een handige beweging wipte hij het vel over een met bijenwas bestreken drooglijn. 'Nu ben jij aan de beurt'. Benno hoorde een spottende ondertoon in zijn stem. Onhandig pakte hij het eerste vel van het leggerbred. Prompt scheurt het in twee stukken. Hij kreeg een rood hoofd van schaamte. Vooral toen Adriana hem toeriep: 'He daar, wees een beetje voorzichtig jij, met je grote handen'.

Na enige tijd had hij toch de slag te pakken gekregen en samen hadden ze de hele zolder volgehangen met natte velle papier.

De wind blies over de tochtige zolder, door het pannendak en de brede kieren tussen de planken. Het werk was eentonig en zwaar.

Na zo'n honderd vellen kon Benno zijn armen bijna niet meer omhoog krijgen. Steeds weer herhalen zich dezelfde handelingen: bukken, met koude vingers een nat vel op het kruishout leggen, je vervolgens uitrekken en het vel over de lijn hangen.

PAPIER VOOR DEFTIGE MENSEN

Na het drogen worden de vellen in een lijnoplossing gedompeld en opnieuw gedroogd. 'Wat een werk voor een velletje papier', zegt Benno. Het is daarom niet vreemd dat alleen deftige mensen als de dokter, de notaris, de dominee en andere geleerden, dit papier gebruiken. Het wordt ook gebruikt voor trouwakten. 'Het papier dat mijn vader maakt, is van de allerbeste kwaliteit', zegt Adriana. 'Ik heb je vader nog niet in de papiermolen gezien,' zegt Benno, 'dus hij maakt zelf niet zoveel papier.' De molenaarsdochter doet of ze deze opmerking niet hoort.

HET RECHT OP BEEKWATER

De zeven molens langs de beek hebben een ding gemeen: het rad dat het maalwerk laat draaien, wordt aangedreven door de kracht van de waterstroom. Iedere molenaar heeft daarom de plicht ervoor te zorgen dat ook zijn burens, verderop aan de beek voldoende water krijgen om hun molens gaande te houden.

Als Benno, aan het eind van een dag papiermaken, de wateraanvoer uit de weijer heeft afgesloten, ziet hij hoeveel water de kleine sprengkop in de Wiltbaan levert. Een kabbelende hoeveelheid helder water stroomt onder de afgesloten schoepen van het onderslagrad door om dan te verdwijnen in de weijer van de Gelderse watermolen. Het waterpeil in de weijer voor de papiermolen is door het langdurige malen behoorlijk gezakt. Toch draait Benno de lossluis een klein eindje open, zodat de zes onderliggende molens de voor hen nodige hoeveelheid water uit de 'Grote Bron' krijgen. Als de bovenliggende molens het water niet laten doorstromen, krijgen ze gegarandeerd ruzie met de andere molenaars.

GEESTEN VAN VOORVADEREN?

Onder de neerstortende waterstroom zwemt een groot aantal vissen. Ze schijnen zich goed te voelen in het zuurstofrijke, schuimende nat. Sommige springen uit het water tot halfweg de lossluis. Een prachtig gezicht waar Benno wel uren naar kan kijken. Hij loopt voetje voor voetje voorzichtig langs de helling van de moerasige grond en door het griendhout. De bodem sopt onder zijn klompen. Hij buigt zich voorover en ziet een loerende snoek. Ze staat doodstil met een lange neus en een grauw lang lijf. Ernaast staat een kleiner exemplaar. Als Benno zich even verplaatst, boren de snoeken zich als wormen in de weke blubber.

Hoewel er genoeg arme mensen in de omgeving wonen, worden de vette dieren niet gevestigd. Benno herinnert zich, dat Evert hem verteld heeft dat sinds onheugelijke tijden de watermolenaars de vissen in de molenkolken als heilige dieren beschouwen.

Er zijn molenaars, die in heel hun leven nog niet een vis uit een weijer of molenkolk hebben gegeten. Ze doen dit niet omdat in deze molenkolken zoveel dierbaren zijn verdrongen, die nooit werden teruggevonden. De molenaars geloven, dat onder het gladde wateroppervlak iemand woont, die deze vissen toebe-

hoort. Die wordt zo kwaad op degenen, die van deze vissen eten, dat hij het leven van nog meer dierbaren zal opeisen.

Benno kijkt noordwaarts en ziet aan het eind van de langgerekte weijer een sloot, die naar de de vijvers rond huize Zijpendaal voert. Achter het landhuis ligt de eerste sprengkop van het dal, die het water voor de siervijvers levert.

Een oude boer heeft hem eens verteld dat je hoofdpijn en buikkrampen krijgt als je van dat water drinkt. Wat er met het water aan de hand is, kon de boer hem niet vertellen. Benno vindt het een vreemd verhaal, want al het andere water in het dal van de St. Jansbeek is prima drinkwater.

Hij zal het eens bij Evert navragen. Die weet zoveel over het beekdal te vertellen, dat hij waarschijnlijk wel weet wat er met dat sprengwater aan de hand is.

STAPJES

De afgelopen tijd is de afdeling Bossen en Parken van MOW druk bezig met een grootscheepse inhaalslag van het onderhoud van de monumentale parken. Met relatief weinig mankracht en veel creativiteit worden achterstallig onderhoud weggewerkt. Vaak zijn het kleine verbeteringen waardoor de gemiddelde bezoeker de resultaten niet altijd direct opvallen. Echter op den duur zal men zien dat het park zijn oude allure weer terugkrijgt. De werkljst van de afgelopen maanden is lang. Met de lijsten in de hand heb ik al wandelend een selectie gemaakt.

Moerasmaaier

Afgelopen kwartaal is de waterleiding in de Hertenkamp verlegd en een drinkbak geplaatst. Verscheidene illegale paden zijn dichtgegooid. Dit is overigens een doorlopend proces. Nieuwe, illegale paden zullen sneller worden gesloten. In de zomermaanden zijn op verschillende plekken watergaten gegraven als onderdeel van de erosiebestrijding. De omgevallen beuk en es bij de Witte Villa zijn verwijderd. De weiden bij de Begijnemolen zijn gemaaid met een speciale moerasmaaier zodat de bijzondere vegetatie er zo min mogelijk onder leidt en kwelstromen niet worden verstoord. De Tellegenbank heeft een opknopbeurt gekregen en de omliggende ruimte is ingezaaid. Verder is bij de Grote Vijver, onder meer bij de Tellegenbank, een proef uitgevoerd met kunststofbeschoeiing. De omgeving van de Teerplaats is opgeschoond en ingezaaid. De kop van de spreng achter kasteel Zijpendaal is hersteld.

Gevaarlijke bomen

Ook de komende maanden laat veel klussen zien: dunning van de bomen en struikgewas aan de Tellegenlaan, het opschonen van de parkeerplaats in Sonsbeek bij de Apeldoornseweg en afronding van de asfaltering van de paden. Verder wordt het dode hout in het parkgedeelte van Sonsbeek, ook in de vijvers, en Zijpendaal opgeruimd.

LL

SONSBEEK ART & DESIGN

Permanente tentoonstelling
internationale grafiek en kleinere designartikelen

26/27 oktober

Houtbeurs

Houtbewerkers tonen producten van wandelstok tot bril, van beeld tot koffer, van reukhout tot muziekinstrument.

1 november t/m 1 december

Grafiek en schilderijen

Expositie werk van Bernar Remusat, Méant en Berk-Viyz

4 t/m 30 december

Kindertekeningen

Gedurende de tentoonstelling worden workshops gehouden voor kinderen tot 15 jaar

januari-februari 1997

Patty Harpenau

Expositie dagboektekeningen en schilderijen

Informatie: Sonsbeek Art & Design, Tellegenlaan 3
(Witte Villa), 6814 BT Arnhem
tel. 026 - 3512255/fax 026 3512362

Openingstijden:

woensdag t/m maandag van 11.00 - 17.00 uur

Wandelen met de Boswachter

zondag 17 november

De herfst is volop in gang. De meeste bomen en struiken laten hun blad vallen. Er zijn echter ook groenblijvers. Welke dat zijn hoort u tijdens deze wandeling. Tevens wordt u geïnformeerd over de laatste stand van zaken over de beheermaatregelen. De wandeling begint om 12 uur bij kasteel Zijpendaal.

Duur: ongeveer 2 uur.

zondag 22 december

Kerstwandeling op een oud landgoed. Wel en wee van mens en dier op de winterdag. Tevens het laatste nieuws over het beheer van de monumentale parken in het oude jaar. Start: Witte Villa om 12 uur.

Duur: ongeveer 2 uur.